

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

*„Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY 4.0 International
(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>).“*

Provoz památkově chráněných objektů

Mgr. Michal Konečný, Ph.D.

Studijní opory pro studenty kombinované formy studia
Studijní program: Arts Management

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Popis předmětu:

Magisterský studijní program: Arts Management

Předmět: Provoz památkově chráněných objektů

Forma studia: kombinovaná

Rozsah výuky: 8 hodin/semestr

Zařazení výuky: 2. ročník/zimní semestr

Forma výuky: přednáška

Ukončení: klasifikovaný zápočet

Vyučující: Mgr. Michal Konečný, Ph.D.

Úvodní informace autora:

Cílem předmětu je seznámit student(k)y s procesem zpřístupňování historických památek, jejich klasifikací, prací s návštěvníky, tvorbou instalací a expozicí, organizací mobiliárního fondu a vytváření doplňujících propagačních a edukačních programů.

Obsah předmětu:

OBECNÁ TERMINOLOGIE

- KULTURNÍ PAMÁTKA
- KLASIFIKACE ZPŘÍSTUPNĚNÝCH PAMÁTEK
- NÁSTIN VÝVOJE ZPŘÍSTUPNĚNÝCH PAMÁTEK V ČESKÉ REPUBLICE
- MOBILIÁRNÍ FOND
- EXPOZICE VERSUS INSTALACE
- OCHRANA MOBILIÁRNÍHO FONDU V EXPOZICÍCH A INSTALACÍCH
- NÁVŠTĚVNÍCI PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÝCH OBJEKTŮ

Výstup:

Seminární práce – interpretace provozu vybrané zpřístupněné kulturní památky

ÚVOD

Památkové objekty (hrady, zámky, kláštery, technické památky, vojenské památky) a jejich instalace patří v současnosti mezi nejnavštěvovanější a z hlediska turistického ruchu nejperspektivnější část kulturního dědictví. Široké spektrum zpřístupněných objektů vyžaduje v mnohých případech specifický přístup k jejich provozování a přístupu k návštěvníkům. Nejnavštěvovanější skupinu památek představují státní hrady a zámky, provozované ve většině případů Národním památkovým ústavem (ve správě NPÚ se nacházejí i technické památky a památky lidové architektury), upřednostňující klasické instalace, zpřístupňující návštěvníkům nejatraktivnější části památky. Podobným způsobem jsou prezentovány i památky (hrady, zámky, tvrze), patřící soukromým majitelům, organizovaným nejčastěji v Asociaci majitelů hradů a zámků, případně městům, obcím a regionálním muzejním institucím. V případě památek spadajících pod muzejní instituce, jsou instalace často doprovázeny či přímo překrývány muzejními expozicemi, zaměřenými na konkrétní kulturní či historické fenomény. Historická instalace, snažící se navodit pokud možno co nejautentičtější atmosféru uplynulých časů, v tomto případě většinou ustupuje muzejně pojatým prezentacím, často kombinovaným s dočasnými výstavami. Zcela specifickým způsobem se prezentují technické či vojenské památky, akcentující kontakt návštěvníků s dochovanými artefakty a nutící diváky k výrazné interakci.

Vedle zachování kulturního dědictví a jeho ochrany patří prezentace kulturních památek k hlavním úkolům současných kulturních institucí. Kromě kritérií památkové péče je management kulturních památek ve většině případů směřován k využití veškerého návštěvníckého, respektive finančního potenciálu. Jemu a kritériím památkové ochrany by měla být podřizována celková koncepce prezentace, doplněná také doprovodnými akcemi (koncerty, divadelní představení, přednášky, noční prohlídky, specializované prohlídky, dočasné výstavy) a programy edukace. Zvláštní kapitolu tvoří pronájmy areálů kulturních památek pro komerční a privátní akce.

1 OBECNÁ TERMINOLOGIE

Nejprve je třeba definovat obecné pojmy, které se obecně vztahují k tématu kulturních památek, zejména ty, které mají zásadní vliv na možnosti jejich prezentace.

1.1 Kulturní památka

Kulturní památkou se rozumí předmět památkové ochrany, zapsaný v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky, který spravuje Národní památkový ústav. Na základě zákona České národní rady o památkové péči č. 20/1987 Sb. může jít o nemovitou, movitou památku, případně jejich soubor,

který je významným dokladem historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projev tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro její hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, nebo má přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.¹ Nejvýznamnější kulturní památky (nemovitě i movitě) prohlašuje vláda ČR za Národní kulturní památky (např. Korunovační klenoty, Budějovická koněspřežka, Moravské zemské desky, hotel Avion). Památkovou ochranu však mají také jednotlivé kulturní památky (např. hrady, zámky, kostely, kláštery, technické památky, lidová architektura), plošně chráněné v městských a venkovských památkových rezervacích (např. Jihlava, Tábor, České Budějovice, Nové Město nad Metují, Pavlov, Mazelov), či městských, venkovských a krajinných památkových zónách (Lomnice, Ivančice, Velké Karlovice, Karlova Studánka, Bojiště bitvy u Slavkova, Náměšťsko).² Nejvýznamnějšími památkami v celosvětovém kontextu jsou pak památky UNESCO (Telč – historické centrum, Praha – historické centrum, Český Krumlov – historické centrum, Žďár nad Sázavou – Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře, Kutná Hora – historické centrum, Chrám sv. Barbory, Katedrála Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci, Lednicko-valtický areál, Holašovice – Vesnická rezervace, Kroměříž – Zahrady a zámek, Litomyšl – Zámek a zámecký areál, Olomouc – Sloup Nejsvětější Trojice, Brno – Vila Tugendhat, Třebíč – Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa).³

1.2 Klasifikace zpřístupněných památek

Podle charakteru zpřístupněných kulturních památek je možné členění na:

- archeologické kulturní památky (většinou chráněné a prezentované jako krajinná památková zóna), z nichž je veřejnosti prezentováno např. archeologické naleziště v Dolních Věstonicích (Archeopark Pavlov)
- historické kulturní památky, jako např. hrady (Karlštejn, Pernštejn), zámky (Rájec nad Svitavou, Ratibořice), tvrze (Hradenín, Kestřany), kláštery (Zlatá Koruna, Rajhrad), vily (Vila Stiassni, Vila Tugendhat), domy spjaté s významnými osobnostmi našich dějin (památník Bedřicha Smetany v Litomyšli, rodný dům Josefa Jungmanna v Hudlicích)

¹ Ke koncepci účinnější péče o památkový fond v České republice do roku 2005 (interní materiál Ministerstva kultury ČR), Praha 1998.

² HEROUT, Jaroslav, *Jak poznávat kulturní památky*, Praha 1986.

³ VLČKOVÁ, Jitka – KUČOVÁ, Věra – BENEŠ, Michal, *Metodické principy přípravy nominací k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO a zásady uchovávání hodnot těchto statků*, Praha 2011. – SVÁČEK, Libor. *UNESCO. Česká republika*, Český Krumlov 2017.

- kulturní památky lidové architektury (Mikuláščíkovo fojtství v Jasenné, Dlaskův statek, usedlost Ná-klo), případně zpřístupněné soubory lidových staveb v podobě skanzenů (Zubrnice, Veselý Kopec)
- kulturní památky industriální (důl Michal, huť Klamovka u Blanska, koksovny a vysoké pece Vítko-vických železáren)
- památníky (Památník vyhlazení Lidic, Terezín, romský tábor v Hodoníně u Kunštátu)

Podle majitele či zřizovatele je zpřístupněné kulturní památky členit na:

- Kulturní památky ve správě státu – ve většině případů jde o hrady, zámky, vily a některé technické památky, spravované Národním památkovým ústavem. Správa památkových objektů je teritoriálně rozdělena na takzvané Územní památkové správy (ÚPS) sídlící v Praze, Českých Budějovicích, na Sychrově a v Kroměříži.
- Kulturní památky ve správě měst a obcí – jde především o památky s expozicemi na území měst-ských či obecních katastrů (historické radnice, vily, paláce, pamětní síně významných osobností, ga-lerie)
- Kulturní památky církevní – ve většině případů jde o klášterní komplexy a církevní památky ve správě jednotlivých farností či řádů římskokatolické církve (státní hrad Bouzov patřící před rokem 1945 Řádu německých rytířů je stále předmětem restitucí). Některé „církevní“ památky jsou ve správě dal-ších náboženských institucí – návštěvníkový provoz pražských synagog zajišťuje např. Židovská obec v Praze
- Kulturní památky soukromé – nejvýznamnější privátní památky (ve většině případů jde pouze o větší a ekonomicky významné objekty, hrady, zámky, tvrze) patří o objektům, které byly po roce 1990 resti-tuovány původními majiteli (zámek Boskovice, zámek Orlík, zámek Častolovice). V mnohých přípa-dech zde došlo k vzorné památkové obnově a vytvoření nové zámecké instalace (zámek Kostelec nad Orlicí), v případě nedochovaného mobiliárního fondu slouží některé soukromé zámky jako výstavní či aukční síně (zámek Letovice). Privátní hrady a zámky jsou díky potřebě ekonomické výtěžnosti obecně dobrým příkladem dobrého vedení a využití kulturní památky

1.3 Nástin vývoje zpřístupněných památek v České republice

Vývoj postupného zpřístupňování památek veřejnosti je nejlépe patrný na příkladu šlechtických sídel. Některé rody, jako například Liechtensteinové (Lednice, Valtice) či Dietrichsteinové (Mikulov) otevírali své zámky veřejnosti už na konci 18. století. V těchto případech šlo však o prezentaci rodové moci,

kteřá byla určena pouze omezené skupině obyvatel z vyšších společenských vrstev.⁴ V období romantismu na počátku 19. století začali aristokraté na svých sídlech zřizovat rodová muzea, v nichž návštěvníkům z řad veřejnosti zpřístupňovali nejvýznamnější rodinné památky a historické kuriozity. Roku 1801 byl hrabaty z Clam-Gallasu zpřístupněn hrad Frýdlant (potenciál zde měla především osobnost Albrechta z Valdštejna, popularizovaná divadelní hrou Friedricha Schillera), o něco později zpřístupnili Fürstenbergové hrad Křivoklát a během první poloviny 19. století otevřeli na hrabě Buchlově veřejnosti své přírodovědné sbírky Berchtoldové.⁵ Výnosy z vznikajícího turistického ruchu se stal vítanou položkou v rozpočtech jednotlivých velkostatků. Během 19. století už je možné vysledovat systematický zájem aristokratů o zpřístupňování památek, respektive zámeckých areálů (zámecký park v Lednici, hrad Trosky, hrad Pernštejn). Stát zasáhl do zpřístupňování památek po vzniku republiky v roce 1918, kdy otevřel turistům konfiskovaná habsburská sídla (Konopiště, Zákupy, Ploskovice) a dále získal do své správy další památky (Veveří, Karlštejn, Průhonice).⁶ Síť zpřístupněných památkových objektů však vznikla až po poválečných konfiskacích, kdy byla většina někdejších aristokratických sídel vyvlastněna na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše č. 5/1945 Sb., a č. 12/1945 Sb.⁷ Výběrem objektů určených ke zpřístupnění, takzvaných památek I. kategorie, byly pověřena Národní kulturní komise, jejíž zaměstnanci měli za úkol také evidovat veškeré movité zařízení hradů a zámků.⁸ Pracovníci Národní kulturní komise měli v gesci také vytváření interiérových expozic, které sledovaly dva přístupy: a) **muzea bytové kultury**, mající prezentovat intaktně zachované a slohově jednotné interiéry s významnými příklady historického mobiliáře (Sychrov, Hluboká, Hrádek u Nechanic), včetně vytváření „ideálních interiérů“ za pomoci mobiliáře z nepřístupných památek; b) **specializovaná muzea**, prezentující tematicky zaměřené expozice (hipologické muzeum na zámku ve Slatiňanech, lovecké muzeum na zámku Ohrada, muzeum porcelánu na zámku v Klášterci nad Ohří, muzeum orientálního umění na zámku v Benešově nad Ploučnicí).⁹ Rozsáhlý soubor zpřístupněných památek byl rozšířen v rámci komunistických konfiskací po roce 1948 a dále postupně rozšiřován o nově rekonstruované památky. Na nátlak místních občanů byl v roce 1962 otevřen například zámek

⁴ KONEČNÝ, Michal, *Zámek Lednice*, Kroměříž 2017.

⁵ KONEČNÝ, Michal, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015, s. 134–139.

⁶ KRÍŽOVÁ, Květa, Historický interiér, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 29.

⁷ UHLÍKOVÁ, Kristina (ed.), *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, Praha 2017, s. 45–46.

⁸ KUBŮ, Naděžda, Vznik, charakter a historické proměny souboru zpřístupněných státních hradů a zámků České republiky, in: *Obnova památek. Péče o státní hrady a zámky. Sborník příspěvků k 9. ročníku konference*, Praha 2009, s. 9–16.

⁹ TAMTÉŽ, s. 52.

Valtice, ležící v hraničním pásmu. Komunistická památková péče věnovala, na rozdíl od památek tzv. II. a III. kategorie určených po účelová využití, poměrně značnou pozornost, takže se objekty, až na výjimky (zámek Kynžvart), dočkaly v relativně dobré kondici politických změn po roce 1989.¹⁰ Během devadesátých let 20. století byla část hradů a zámků navracena původním majitelům (Boskovice, Nelahozeves, Orlík, Žďár nad Sázavou), naopak byl rozšířen soubor zpřístupněných objektů jak ve správě Národního památkového ústavu (Uherčice, Veveří, Vimperk, Jezeří, Nebílovy, Janovice u Rýmařova).

1.4 Mobiliární fond

Vedle architektury a s ní souvisejícího interiérového designu tvoří nejzásadnější složku zpřístupněných památek mobiliární fond. Podle definice Národního památkového ústavu představuje mobiliární fond „soubory památek, tedy věcí prohlášených za kulturní památku podle zákona 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů, a předmětů kulturní hodnoty, tj. věcí, které splňují kritéria zákona č. 71/1994 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Společně pak tvoří movité vybavení památkových objektů“. Mobiliární fondy na státních a soukromých památkách je mimořádně rozsáhlý (pouze Národní památkový ústav eviduje přes milion inventárních jednotek) – jde o soubory obrazů, grafických listů, kreseb, knih, fotografií, osvětlovacích těle, oděvů, zbraní, řádů a každodenních potřeb, nashromážděných někdejšími majiteli či institucemi. Předměty vybrala z vybavení hradů, zámků a klášterů po roce 1945 Národní kulturní komise, která zároveň organizovala soustavu zpřístupněných památkových objektů. Z některých rozsáhlejších památek (Sychrov, Vranov nad Dyjí, Jaroměřice nad Rokytnou, Jindřichův Hradec, Hradec nad Moravicí) se vytvořily takzvané svozové zámky, v jejichž depozitářích byla drtivá část mobiliáře deponována (část konfiskovaného mobiliáře byla využita např. úřadem vlády k vybavení československých zastupitelských úřadů). Veřejnost se s mobiliárním fondem setkává v rámci památkových instalací a expozicí, případně při sezónních a tematických výstavách. Národní památkový ústav využívá pro evidenci program **CastIS**, v němž je každý zapsaný předmět opatřen základními identifikačními údaji, lokací, popisem a fotografií.¹¹ Většina regionálních muzeí či městských institucí pak

¹⁰ KRÍŽOVÁ, Květa, Historický interiér, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 47–49.

¹¹ BEZDĚK, Ladislav – KRÍŽOVÁ, Květa – LUKÁŠOVÁ, Eva – PÍSAŘÍK, Vojtěch, *Barevná fotodokumentace mobiliárních fondů hradů a zámků: Metodika standardního postupu při zhotovování barevné fotodokumentace jako součásti Základní evidence mobiliárních fondů hradů a zámků*, Praha 2000.

využívá program **CES** – centrální evidence sbírek. Na rozdíl od muzeí a galerií není Národní památkový ústav typickou sbírkotvornou institucí a navzdory parciálním nákupům mobiliáře (výkupy původního vybavení, nákupy cenných uměleckohistorických předmětů) se rozsah mobiliárního fondu nijak zásadně nemění.

1.5 Instalace versus expozice

Tak jako v počátcích institucionalizovaného zpřístupňování památkových objektů veřejnosti, se lze na zpřístupněných hradech, zámcích, v kláštorech a dalších historických stavbách setkat s dvojím přístupem prezentace interiérů. Na historických objektech se na území České republiky (na rozdíl např. od sousedního Slovenska) prosadily návštěvnicky atraktivní historické instalace, předkládající divákům představu autentických interiérů. Zásadní definici instalace předložil jeden z ideologů zpřístupňovaných památek Oldřich J. Blažíček (1914–1985): „*Interiérová instalace v památkových prostorech vychází z historické individuality objektu, z architektury a původní funkce vnitřku, uplatňuje v něm historický mobiliář i sbírky bez použití technik a moderní prezentace, ale s ohledem na historické uspořádání, v rekonstrukci nebo náznaku původní funkce a souvislosti.*“¹² V časech komunismu, kdy se akcentovaly památky zejména jako symboly období feudalismu a „umu znevolaňovaného lidu“, který sídlá šlechty vytvářel, byla sice interiérům ponechána jejich podoba, odstraňovány však byly portréty a zejména připomínky životního stylu aristokracie.¹³ Akcentovány byly naopak konkrétní umělecká díla a užité umění.¹⁴ V rámci tras se v současnosti uplatňují přístupy a) **autentická interiérová instalace**, zdůrazňující historickou individualitu objektu s původním mobiliářem (Rájec nad Svitavou, Slatiňany, Žleby, Hluboká); b) **umělá instalace**, vytváří se v rámci absence původního mobiliáře s důrazem na vytvoření co největší míry autenticity (Lysice, Vranov nad Dyjí, Jaroměřice nad Rokytinou); c) **názna-
ková instalace**, využívá se pouze ojediněle, zejména v hradech bez původního mobiliáře, s minimem soliterních kusů, které mají připomínat atmosféru a funkci prostor (Karlštejn, Švihov, Točnick).¹⁵ Hradní,

¹² BLAŽÍČEK, Oldřich J. a kol., *Slovník památkové péče. Terminologie, morfologie, organizace*, Praha 1962, s. 62.

¹³ CHARVÁTOVÁ, Ema, Instalace v historických objektech – Metodika instalační práce na státních hradech a zámcích, *Zprávy památkové péče* 17, 1957, 2, s. 57–64.

¹⁴ KRÍŽOVÁ, Květa, Historický interiér, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 30.

¹⁵ KADLEC, Miloš – WEISS, Petr, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 21.

zámecké, klášterní a další historické instalace se v našem prostředí obvykle absolvují v rámci skupinových prohlídek s průvodcem, přestože v zahraničí už se z provozních důvodů pouštějí návštěvníci do tras individuálně.

Expozice na památkových objektech (tyto úvahy se netýkají klasických muzeí v historických objektech) vzešly ze specializovaných muzeí, respektive zámeckých galérií. Ve většině případů šlo o expozice s muzeálním charakterem a prezentací (vitríny, popisky), jejichž obsah se vztahoval k danému místu (obrazárna na zámku v Rájci nad Svitavou, expozice tapisérií v Náměšti nad Oslavou, expozice porcelánu Klášterec nad Ohří). Poměrně úspěšný model se v některých případech přenesl i na památkové objekty v podobě takzvaných vstupních historických expozicí, kde byla návštěvníkům prostřednictvím muzeální expozice představena „ideologicky správně“ pojatá historie objektu či fenomén, vážící se k místu (expozice Jana Evangelisty Purkyně na zámku Libochovice, expozice Boženy Němcové na zámku Ratibořice). Zejména z důvodů ideologické nevyváženosti byly tyto expozice po roce 1990 rušeny. V nedávné době se interaktivní expozice na památky v souladu se zahraničními trendy vrací (Veveří, Kunštát, Bučovice). Expozice si návštěvníci prochází, podobně jako muzea a galerie, individuálně. Kombinace výkladu a expozice se jeví jako značně uživatelsky nevhodná (Papírna Velké Losiny)

1.6 Ochrana sbírkových předmětů v expozicích a instalacích

Uložení a ochrana mobiliárního fondu na památkových objektech představuje velmi specifickou a z hlediska památkové péče komplikovanou záležitost. Movité předměty se nacházejí v expozicích a instalacích, kde jsou zpřístupněny návštěvníkům, případně v depozitářích. Ochranou sbírkových předmětů se myslí předně zabezpečení před poškozením a odcizením, dále pak ochrana před vlhkostí, prachem, hmyzem, slunečním svitem a dalšími klimatickými faktory.¹⁶ Architektura památkových objektů ve většině případů podléhá přísné památkové ochraně a s ní spojené absenci moderních zásahů (klimatizace, upravené skladovací prostory). Problematickým činitelem na hradech, zámcích a dalších historických objektech, jsou výkyvy teplot, vlhkosti, světla, přítomnost hmyzu. V souhrnu je tedy nutné přistupovat k ochraně mobiliárního fondu s mimořádnou opatrností.¹⁷

¹⁶ ČERNÝ, Miroslav – NĚMEČEK, Miloslav. *Mikroklima v historických interiérech*, Praha 2011. – KOPECKÁ, Ivana a kol. *Preventivní péče o historické objekty a sbírky v nich uložené*, Praha 2002.

¹⁷ BUKAČOVÁ, Jana – KOMÁRKOVÁ, Anna – František ŠEBEK, František (eds.). *Muzejní výstavnictví. Učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*, Praha 2014.

S ohledem na specifický charakter památkových expozicí je v podstatě vyloučena přítomnost rušivých vitrín a dalších ochranných komponentů (kromě provazů). V expozicích se proto upřednostňuje přítomnost průvodce a zabezpečení interiérů alarmem či signalizačním zařízením. Během prohlídek se zvláště cenné předměty individuálně chrání laserem, napojeným na zvukovou signalizaci.¹⁸

Mobiliární fond by měl procházet průběžnou kontrolou (pravidelné inventury) a preventivní konzervací, zajištěnou pověřenou osobou. Konzervací se myslí preventivní ochrana v závislosti na materiálu, uložení s možnostmi, které má pouze školený pracovník. Větší restaurátorské zásahy je možné uskutečnit pouze po podrobné analýze a jejím schválení specializovaným restaurátorem.

1.7 Návštěvníci památkově chráněných objektů

Zajištění návštěvníckého provozu představuje jednu z nejdůležitějších složek práce na památkově chráněných objektech. Z příkladu hradů a zámků ve správě Národního památkového ústavu, kde je možné statisticky vyhodnotit návštěvnost, vyplývá, že výnosy z památek přinášejí značně perspektivní finanční výsledky. Např. v roce 2017 navštívilo státní hrady a zámky 5, 6 milionu návštěvníků se ziskem více než půl miliardy korun. Spolu s provozem souvisí řada vedlejších aktivit – zajištění parkoviště, občerstvení, pokladna. Obvyklým modelem prezentace je prohlídka s průvodcem, mající omezenou kapacitu, jejíž limity jsou zvláště patrné v hlavní sezoně na nejnavštěvovanějších objektech v České republice (Lednice, Český Krumlov, Karlštejn). Průvodce má kromě přednesu textu za úkol řídit celou, většinou značně nesourodou skupinu a do značné míry hlídat mobiliární fond před poškozením či odcizením. Záleží pouze na průvodci, jaké tempo případně přístup zvolí (úměrně věku návštěvníků, počtu lidí ve skupině apod.).¹⁹ Kromě standardních prohlídek je pro návštěvníky možné pořádat na památkových objektech popularizační akce (vánoční prohlídky, kostýmované noční prohlídky, sezonní výstavy v expozicích – např. výstavy květinových vazeb) či edukační akce (přednášky, specializované prohlídky s odborníky). Během výkladu se průvodce opírá o text tzv. sylabus, vyhotovený historiky, respektive historiky umění. Na rozdíl od časů komunismu, kdy byl na kulturních památkách akcentován zejména jejich architektonický vývoj a význam mobiliárního fondu, se v současnosti přistupuje k výkladu v širších kulturně historických souvislostech. Důraz je kladen především na životní

¹⁸ BOBEK, Karel, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KŘÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 158–167.

¹⁹ KUBŮ, Naďa – KADLEC, Miloš – FAMĚROVÁ, Dagmar – HOLUB, Jiří – WAGNER, Petr, *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014.

styl a každodennost někdejších majitelů. Značnému zájmu, zejména v souvislosti se současnou popkulturou, se těší i prezentace zámeckého zázemí (kuchyně, spíže, kotelny), využívané zámeckým personálem.

Provoz památkově chráněných objektů tvoří soubor podstatných faktorů, akcentujících zejména mimořádnou hodnotu samotného architektonického dědictví, respektive kulturního dědictví ve formě mobiliárního fondu. Prezentace památkových objektů, nacházející se na pomezí odborné práce a práce v turistickém ruchu, probíhá buď formou instalace či expozice, kterou zajišťují specialisté z řad historiků a historiků umění. Ochranu mobiliárního fondu pak provádí konzervátoři, vedoucí objektů (kaste-láni) či licencovaní restaurátoři.

OBECNÁ TERMINOLOGIE – SHRNUTÍ

Klíčové pojmy:

expozice, instalace, mobiliární fond, kulturní památka, edukace, hrady, zámky, památková péče, návštěvnický provoz

Po přečtení tématu bude student schopen:

- Definovat pojem kulturní památka, respektive památkově chráněný objekt
- Vysvětlit členění a strukturu zpřístupněných památkových objektů v ČR
- Popsat historii a vývoj památkově chráněných zpřístupněných objektů
- Rozlišit termíny instalace a expozice
- Definovat pojem mobiliární fond
- Orientovat se v přístupech v ochraně mobiliárního fondu
- Popsat podobu a faktory návštěvnického provozu na památkově chráněných zpřístupněných objektech

Shrnutí tématu:

Provoz na památkově chráněných zpřístupněných objektech je specifickým odvětvím turistického ruchu, který se snaží návštěvníků, prezentovat minulost historických staveb a kulturní historii s nimi spojenou. Mezi zpřístupněné památkově chráněné objekty spadají hrady, zámky, kláštery, vily, technické památky, památníky, památky lidové architektury či církevní památky. Cílem zpřístupňování památek je uchovávat a zkoumat, ale i zprostředkovávat a prezentovat hmotnou kulturu předchozích století.

Nejvýznamnějším provozovatelem historických kulturních památek je státní instituce Národní památkový ústav, zřizovaná Ministerstvem kultury, nicméně neméně důležité památky spadají do soukromé sféry či správy muzeí, měst, obcí a církví.

Pracovníci na památkových objektech mají za úkol, podobně jako pracovníci muzeí a galerií pečovat o kulturní dědictví prostřednictvím ochrany mobiliárního fondu, složeného z památkově chráněných předmětů různého charakteru, stáří a provenience.

Památkové objekty jsou nejčastěji zpřístupňovány formou historických instalací a expozicí, jejichž vznik definuje soubor pravidel a metodik. Instalací se rozumí prohlídková trasa mající v návštěvnických vzbuzovat autentický dojem z historického prostoru a nainstalovaného mobiliárního fondu. Instalace se v českých podmínkách nejčastěji prezentuje formou komentovaných prohlídek. Expozicí se rozumí specializovaná prezentace mobiliárního fondu, vycházející spíše z kritérií muzeální expozice (vitřiny, popisky). U expozice se předpokládá spíše individuální prohlídka.

Náplň expozicí a instalací na památkových objektech tvoří mobiliární fond, tedy soubor movitých věcí prohlášených za kulturní památku, která pak společně tvoří jejich vybavení.

Zapamatujte si:

1. Pojem kulturní památka (synonymum pro památkový objekt), je termín vycházející z české legislativy. Provoz kulturních památek musí vždy počítat s omezeními ve prospěch kritérií památkové péče.
2. Instalace či expozice vychází vždy z charakteru památky a z míry dochování mobiliárního fondu. Obě varianty by měly korespondovat s charakterem památky, jakkoli možnosti interpretace jsou široké. Pokud se v renesanční památce bydlelo do poválečných konfiskací, je přirozeně možné zařídit byt posledního majitele nábytkem z počátku 20. století. Na stranu druhou komponovat dlouhodobé instalace z předmětů bez zřejmého vztahu k místu či památce se jeví jako kontraproduktivní a z hlediska návštěvnického provozu neatraktivní.
3. Prohlídka vedená průvodcem je podle současných trendů zaměřena zejména na nejširší kulturněhistorické souvislosti spojené s životním stylem někdejších majitelů památky.

Kontrolní otázky:

1. Co je to kulturní památka?
2. Jak se vyvíjel proces zpřístupňování kulturních památek?
3. Jaký je rozdíl mezi expozicí a instalací?

4. Co je to mobiliární fond a jaké mohou být jeho složky?
5. Dokážete interpretovat některou z vám známých památek z hlediska návštěvnického provozu?

Úkoly k zamyšlení a diskuzi:

1. Jaká je role zpřístupněných památkových objektů v současné podobě turistického ruchu. Jak byste popsali nedostatky a přednosti památky, kterou jste navštívili v nedávné době?
2. Jak by se dala popsat vaše ideální představa dokonalé zpřístupněné památky z hlediska uživatele?

Doporučená literatura:

BEZDĚK, Ladislav – KRÍŽOVÁ, Květa – LUKÁŠOVÁ, Eva – PÍSAŘÍK, Vojtěch, *Barevná fotodokumentace mobiliárních fondů hradů a zámků: Metodika standardního postupu při zhotovování barevné fotodokumentace jako součásti Základní evidence mobiliárních fondů hradů a zámků*, Praha 2000.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., K památkové náplni našich zámků, *Zprávy památkové péče* 19, 1959, 1–2, s. 2–23.

BLAŽÍČEK, Oldřich J. a kol., *Slovník památkové péče. Terminologie, morfologie, organizace*, Praha 1962.

BOBEK, Karel, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – BUKAČOVÁ, Jana – KOMÁRKOVÁ, Anna – ŠEBEK, František, *Muzejní výstavnictví. Učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*, Praha 2014.

DESVALLÉES, André – MAIRESSE, François, *Základní muzeologické pojmy*, Brno 2011.

HEROUT, Jaroslav, *Jak poznávat kulturní památky*, Praha 1986.

KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 158–167.

KADLEC, Miloš – WEISS, Petr, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KRÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 14–24.

Ke koncepci účinnější péče o památkový fond v České republice do roku 2005 (interní materiál Ministerstva kultury ČR), Praha 1998.

KONEČNÝ, Michal, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

KONEČNÝ, Michal, *Zámek Lednice*, Kroměříž 2017.

KUBŮ, Naděžda, Vznik, charakter a historické proměny souboru zpřístupněných státních hradů a zámků České republiky, in: *Obnova památek. Péče o státní hrady a zámky. Sborník příspěvků k 9. ročníku konference*, Praha 2009, s. 9–16.

KUBŮ, Naďa – KADLEC, Miloš – FAMĚROVÁ, Dagmar – HOLUB, Jiří – WAGNER, Petr, *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014.

KŘÍŽOVÁ, Květa, Historický interiér, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KŘÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 24–37.

SVÁČEK, Libor. *UNESCO. Česká republika, Český Krumlov* 2017.

UHLÍKOVÁ, Kristina, *Národní kulturní komise 1947–1951*, Praha 2004.

UHLÍKOVÁ, Kristina (ed.), *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, Praha 2017.

VLČKOVÁ, Jitka – KUČOVÁ, Věra – BENEŠ, Michal, *Metodické principy přípravy nominací k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO a zásady uchovávání hodnot těchto statků*, Praha 2011.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

BEZDĚK, Ladislav – KŘÍŽOVÁ, Květa – LUKÁŠOVÁ, Eva – PÍSAŘÍK, Vojtěch. *Barevná fotodokumentace mobiliárních fondů hradů a zámků: Metodika standardního postupu při zhotovování barevné fotodokumentace jako součásti Základní evidence mobiliárních fondů hradů a zámků*, Praha 2000.

BLAŽÍČEK, Oldřich J. a kol., *Slovník památkové péče. Terminologie, morfologie, organizace*, Praha 1962.

BOBEK, Karel, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KŘÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 158–167.

BUKAČOVÁ, Jana – KOMÁRKOVÁ, Anna – ŠEBEK, František, *Muzejní výstavnictví. Učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*, Praha 2014.

CHARVÁTOVÁ, Ema, Instalace v historických objektech – Metodika instalační práce na státních hradech a zámcích, *Zprávy památkové péče* 17, 1957, 2, s. 57–64.

KADLEC, Miloš – WEISS, Petr, Základní postupy přípravy interiérové instalace, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KŘÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 14–24.

Ke koncepci účinnější péče o památkový fond v České republice do roku 2005 (interní materiál Ministerstva kultury ČR), Praha 1998.

KONEČNÝ, Michal, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

KONEČNÝ, Michal, *Zámek Lednice*, Kroměříž 2017.

KUBŮ, Naďa – KADLEC, Miloš – FAMĚROVÁ, Dagmar – HOLUB, Jiří – WAGNER, Petr, *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, Praha 2014.

KŘÍŽOVÁ, Květa, Historický interiér, in: BOBEK, Karel – BYDŽOVSKÁ, Ilona – CICHROVÁ, Kateřina – JANČO, Milan – JERIE, Pavel – KADLEC, Miloš – KŘÍŽOVÁ, Květa – KUBŮ, Naděžda – LUKÁŠOVÁ, Eva – NOVOTNÝ, Jaromír – SEDLÁKOVÁ, Marta – SLAVKO, Pavel – ŠTULC, Josef – WEISS, Petr, *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*, Praha 2001, s. 24–37.

SVÁČEK, Libor. *UNESCO. Česká republika*, Český Krumlov 2017.

UHLÍKOVÁ, Kristina (ed.), *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, Praha 2017.

VLČKOVÁ, Jitka – KUČOVÁ, Věra – BENEŠ, Michal, *Metodické principy přípravy nominací k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO a zásady uchovávání hodnot těchto statků*, Praha 2011.